

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 30, Sayı: 2, Sayfa: 555-565, TEMMUZ – 2020
Makale Gönderme Tarihi: 12.03.2020 Kabul Tarihi: 11.06.2020

OSMANLI YÖNETİMİNDEN FRANSIZ MANDA İDARESİNE KADAR LÜBNANDA DÜRZİ-MARUNİ MÜCADELESİ

Druze-Marunî Struggle in Lebanon From Ottoman Rule to French Mandate

Yunus EKİCİ*

ÖZ

Bu makalede bağımsızlık öncesi döneme kadar Lübnan'da yaşanan siyasi ve dini çatışmalar üzerinde durulmuştur. 16. yüzyıl itibari ile Osmanlı egemenliği altına giren Lübnan, I. Dünya Harbine kadar yaklaşık 400 yıl süreyle Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yürütmüş oldukları genel siyasetleri çerçevesinde hayli özgür bir idareye ait bütün din ve yaşayışların serbest bir şekilde yerine getirildiği bu dönemde, ülkede en güçlü iki mezhep olan Marunîler ve Dürzîler bulunmaktadır. Bu iki grup arasında 19. yüzyılda kızışmış olan çekişme 1840 ve 1860 yıllarında bir çeşit iç çatışmalara dönüşmüş ve neticede Osmanlı Devleti Lübnan'da din esasına dayalı çeşitli siyasal yönetim biçimleri oluşturmuşlardır. I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti parçalanınca, uzun süreden beridir bölgede gözü olan Fransa, 1920 yılından itibaren Lübnan'ı manda ve himayesi altına almıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Dürzî, Marunî, Beyrut, Lübnan.

ABSTRACT

This article focuses on the political and ethnic conflicts in Lebanon up to the pre-Independence period. 16. Lebanon, which came under Ottoman rule as of the century, I. It was ruled by the Ottoman Empire for about 400 years until World War II. In this period, the Marunis and Druze are the two most powerful sects in the country, when all religions and lives belonging to a very free administration within the framework of the general policies carried out by the Ottoman Empire. 19 between these two groups. the conflict that escalated in the century turned into a kind of internal conflict in 1840 and 1860, and as a result, the Ottoman State established various forms of political administration in Lebanon based on religion. I. When the Ottoman Empire was disintegrated as a result of World War II, France, which had an eye on the region for a long time, took Lebanon under its mandate and Protectorate since 1920.

KeyWords: Ottoman, Druze, Maruni, Beirut, Lebanon.

GİRİŐ

Tarih süresince birçok medeniyete ev sahipliği eden bugünkü Lübnan topraklarının sahil kesimine ilk yerleşenler (MÖ 3000), bütün Akdeniz civarında ticaret kolonileri kurmuş olan ve modern alfabeyi geliştiren tüccar ve denizci kavim Kenanlılar, yani (MÖ 1200'lerde Yunanlıların verdiği isimle) Fenikelilerdir. Bu dönemde özellikle Sayda ve Sur bölgeleri en önemli ticaret merkezleri olarak ön plana çıkmıştır. Fenikelilerin ilk büyük ticaret limanı olan ve Mısır'dan getirilen papirüs kâğıtlarından adını alan Byblos (bugünkü Cübeyl) şehrinin ise daha sonra İncil (Bible)'e ismini verdiği dile getirilmektedir. Tarihinin MÖ 5000'e kadar gittiği iddia edilen Byblos,

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi,
e- posta: yunusekici@osmaniye.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6300-6555>

dünyanın en eski yerleşim yerlerindedir. Beyrut ise o dönemde daha ziyade dini bir merkez hüviyetindedir.¹

Lübnan topraklarında kurulan eski Krallıkların tümü Kenan ülkesi yerine kuruldukları şehrin adıyla anılmıştır. Sayda Krallığı (Sidon) ve Sur (Tsur) Krallığı Kenan ülkesinde kurulmuş en önemli krallıklar olarak tarih sayfalarında geçmektedir. Bilindiği üzere her iki şehir günümüzde de Lübnan'ın önemli birer kıyı kentidir.²

Lübnan'ın sahil şehirlerine MÖ 2000 civarında Amurrular egemen olmuştur. MÖ 1800-2000 arasında Mısır hâkimiyetinde kalan Lübnan toprakları, daha sonra tekrar Fenikelilerin etkisine girerek bağımsız şehir devletleri olarak varlığını devam ettirmiştir. Ardından sırasıyla Asur, Babil, Pers, İskender yönetimi ve Selevkoslar/Selefkiler, Roma (MÖ 64-MS 395) ve Bizans (395-636) tarafından yönetilmiştir. Büyük İskender'in MÖ 333-323 dönemindeki yönetimi sırasında Lübnan toprakları Helen etkisine girmiştir. Bütün bu süreçte sahil şehirleri Akdeniz'in en önemli ticaret merkezlerinden biri olmayı sürdürmüştür.³

Roma İmparatorluğu, Suriye ve Mısır topraklarını ele geçirmesine karşın yıllarca süren savaşımlardan korunmak için Fenike (Lübnan) Dağı'na sığınan Kenanlılar özerkliklerini korumak için yeni bir direniş mücadelesi başlatmıştı. Aslında Lübnan Dağı'nın önem kazanması yıllardır Fenike topraklarında süren savaşların etkisiyle kıyı kentlerinde yaşayan Fenikelilerin kara orduları için erişilmesi güç olan Lübnan Dağı'na göç etmesiyle başlamıştı.⁴

Fenikelilerden sonra Roma ve Bizanslıların yaklaşık 500 yıl devam eden egemenlik sürecinde, Beyrut; Latin kültürünün odak noktası haline gelmiştir. 555 tarihinde, bütün Lübnan ve Suriye kıyı şeridini etkisi altına alan büyük şiddetli depremden en az 30.000 kişinin hayatını kaybetmesi, Bizans İmparatorluğunun çevredeki mezhep çatışmalarını önleyememesi gibi sebeplerle bölgeden gruplar şeklinde göçler başlamıştır.⁵

Romalılar Lübnan bölgesini topraklarına kattıktan sonra ekonomik ve entelektüel faaliyetleriyle bu bölgeyi zenginleştirdiler. Byblos, Sidon ve Tire şehirlerinde yaşayanlara Roma vatandaşlığı bahşedildi. Bu bölgedeki şehirler zamanla çanak çömlek, cam ve boya endüstrilerinin merkezi haline geldi. Limanlar Suriye'den, İran'dan ve Hindistan'dan gelen mallarla dolup taşmıştı. Buradan Roma'ya sedir, parfüm, şarap ve meyve ihraç ediliyordu. Roma İmparatorluğu bölündükten sonrada bu bölgedeki şehirlerde ekonomik ve entelektüel faaliyetler devam etmiştir. V. yüzyıl Marunî Hıristiyanlığının doğuşuna şahit olmuştur. Aziz Maron Lübnan dağlarında barınaklar kurmuştur. Bu bölgedeki insanların büyük bir kısmı Hıristiyanlığı kabul ettiler. Özellikle Katolik Marunîlerin Lübnan tarihine ve kültürüne katkıları büyüktür.⁶

Bizans İmparatorluğu 634 yılında kısa bir süreliğine Şam'ın denetimini ele geçirmeyi başaran Müslüman ordularını durdurmak için İmparator Heraklius'un kardeşinin komuta ettiği büyük bir orduyla harekete geçtiyse de başarılı olamadı. Heraklius güneyden gelen tehdidi bertaraf etmek için daha büyük bir savaşın içine sürüklenmişti. İçinde Ermeni ve Arap destek kuvvetlerini de barındıran imparatorluk ordusu, aynı büyüklükteki Müslüman güçleriyle 636 yılının ağustos ayında Şam'ın güneyinde karşılaştı.⁷

Hz. Ömer zamanında 636 yılında yapılan Yermük Savaşı zaferi ile fethedilerek Müslümanların hâkimiyetine geçen bugünkü Lübnan topraklarının, Emeviler döneminde (660-750)

¹ Zahide Tuba Kor, *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*, İstanbul, 2009, s.23.

² Veysel Ayhan- Özlem Tür, *Lübnan Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler*, Bursa, 2009, s.7.

³ Zahide Tuba Kor, *a.g.e.*, s.23.

⁴ Veysel Ayhan-Özlem Tür, *a.g.e.*, s.17.

⁵ Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu "Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar"*, İstanbul, 2004, s.126.

⁶ Kenan Yurtsal, *Büyük Ortadoğu'da Küçük Ortadoğu: Lübnan* (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006, s.10.

⁷ Veysel Ayhan-Özlem Tür, *a.g.e.*, s.20.

başkentin Şam'a taşınmasıyla önemi artmıştır. Bizans'tan gelebilecek tehlikeler karşısında savunma hattını güçlendirmek üzere özellikle sahil kesiminin imar ve iskânına hız verilmiş, İslamiyet bölgede hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Abbasi egemenliği (750-977) döneminde başkentin Bağdat'a aktarılmasıyla eskiye nazaran siyasi akıbetini kaybetse de Lübnan toprakları, mühim bir ticaret merkezi ve savunma hattı olmaya devam etmiştir. Emeviler döneminde başlayan sahil kesimlerine Arap kabilelerin yerleştirilmesi uygulaması, Bizans saldırılarını ve iç kesimlerde ortaya çıkan ayaklanmaları engelleme maksadıyla Abbasiler aracılığıyla da devam etmiştir. Öte yandan bu dönemde yönetim merkezinden uzak ve yarı müstakil konumuyla Lübnan toprakları, İsmaililik ve Nusayrilik için uygun bir nüfuz alanı haline gelmeye başlamıştır.

Abbasilerin zayıflaması nedeniyle IX. yüzyılın son çeyreğinden X. yüzyılın başlarına kadar Tolunoğulları'nın hâkimiyetinde kalan, daha sonra tekrar Abbasi egemenliğine giren Lübnan toprakları, İhşitlerin ardından 969'dan itibaren tedrici olarak Mısır merkezli Fatımilerin idaresi altına girmiştir. 1075' ten itibaren Selçuklular (Suriye Filistin Selçuklu Devleti) egemen olsa da iç ihtilafların da etkisiyle kısa bir süre sonra sahil kesimi tekrar Fatımilerin eline geçmiştir. Bölgedeki karışıklıklara paralel olarak bir ara müstakil hanedanlıklar da kurulmuştur (Sur'da Ukayliler, Trablus'ta Ammaroğulları gibi). 1124'te bütün sahil şehirlerini ele geçiren Haçlılar XII. ve XIII. yüzyıllara kadar bölgeye egemen olmuştur.⁸

Haçlılar Lübnan bölgesinde devamlılıklarını tesis edemeseler de birçok yapıda (kilise, kale vs.) izlerini bırakmışlardır. XIII. yüzyılda Haçlılar, Memlukler ve Moğollar bölgeyi hâkimiyetleri altına almak istediler fakat zafer Memlukler'in oldu. Memluk İslam Hanedanlığı iki yüz yıldan fazla bir süre Mısır'ı yönetti. XIII. yüzyılın sonlarına doğru Suriye ve Lübnan'ın bir bölümüne sahip oldular. Bu arada XI. yüzyıl ve XIII. yüzyıl arasındaki dönemde Müslüman Şii'lerin Suriye'den, Irak'tan ve Arap Yarımadası'ndan Lübnan Bölgesine yerleştiği görülür. Memlukler Haçlılarla meşgulken Şii'ler ve Dürzîler isyan çıkardılar.⁹ Ayaklanmayı çıkaranlar ile önce Şam-Beyrut yolu üzerindeki Dehr el-Baydar civarında bir tür kasaba olan Savfar'da karşı karşıya gelindi ve meydana gelen savaşta dağlılar feci bir şekilde yenilmişlerdir.¹⁰ Bu ayaklanma 1309 yılında Memlukler tarafından bastırılmıştır. Beyrut, Memlukler döneminde Ortadoğu ve Avrupa arasındaki ticaretin merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde entelektüel hayat gelişti ve ekonomik bakımdan bir refah dönemi yaşandı.¹¹

1. Osmanlı Hâkimiyetinde Lübnan

1.1. Dürzî Emirlikler Dönemi ve Lübnan

Osmanlı Devleti Lübnan'ı 1516 tarihinde, Yavuz Sultan Selim zamanında kendi egemenliğine katmıştır. Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki diğer topraklarda olduğu gibi bu yöre halkını da din, kültür ve sosyal hayatına müdahale etmeden devlet aracılığıyla göreve getirilen valiler aracılığıyla idare ettiler. Osmanlı Devleti'nin elde ettiği topraklarda din farkı gözetmeden uygulamaya koydukları hür demokrat düzen Lübnan'daki farklı din ve mezheplerin dini, sosyal ve kültürel varlıklarını Osmanlı yönetiminde kaldıkları 400 yıl süre ile korumalarını sağlamıştır.¹² Böylelikle Osmanlı Devleti bütün Ortadoğu'nun tek hâkimi olmuştu. Bu tarihten itibaren, Osmanlılar İslam dünyasının tartışmasız lideri ve Mekke, Medine ile Kudüs'teki kutsal mabetlerin güçlü koruyucusu durumuna geçtiler.¹³

Osmanlı yönetimindeki Lübnan, dini faktör bakımından incelendiğinde, bilhassa Dürzî ailelerin güçlü ve hâkim oldukları görülmektedir. Müslümanlar için ayrı bir kol olarak kabul edilen

⁸ Zahide Tuba Kor, *a.g.e.*, s.26.

⁹ Kenan Yurtsal, *a.g.t.*, s.11-12

¹⁰ Ramazan Işık, "Marunîleri Memlukler Döneminde Fransisken Misyoner Rahiplerin Katolikleştirme Faaliyetleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt IX, Sayı 1, Sivas, Haziran 2005, s.206.

¹¹ Kenan Yurtsal, *a.g.t.*, s.11-12.

¹² İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, 1989, s.7.

¹³ Ayşe D. Kuşçu, "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, 2006, s.124.

fakat kendilerine ait dini ibadetleri, gelenek ve göreneklerine sadık kapalı yapılarıyla bilinen Dürziler daha çok Beyrut'un doğu tarafıyla güney doğusunda bulunan ve "Şuf" diye bilinen dağlık yörelerde yaşamakta idiler. Fakat çeşitli derebeylerin hâkim olduğu bu dönemde Dürzî toplumu içinde beraberlik bulunmayıp diğer feodal beyler içinde sürekli bir iç sürtüşme vardı.¹⁴

Bu dönemde Biladü's-Şam (bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin ile Güneydoğu Torosların Güneyi) toprakları içinde nispeten özerk bir bölge olan Cebel'i Lübnan'da Osmanlı, bölgeye önce Dürzî Maan (1516-1697), akabinde Sünni Şihab (1697-1841) ailelerinden emirler atamıştır. Cebel-i Lübnan, Osmanlı İmparatorluğu için iki açıdan önem arz etmiştir: öncelikle vergilerin düzenli bir şekilde toplanması ve iç güvenliğinin sağlanması ile Şam'dan geçen hac kervanlarının güvenliği. Vergilerin aksatıldığı ve isyanların yaşandığı dönemlerde (1523-1524 ve 1612-1613 yıllarında olduğu gibi) Osmanlı birlikleri bölgeye müdahalede bulunmuştur. Özellikle 1612-1613 yılındaki müdahale, Maanoğullarının en önemli emiri olan ve kurduğu silahlı birliklerle Lübnan'da neredeyse bağımsız hareket etmeye başlayan II. Fahreddin döneminde (1585-1635) yaşanmıştır. İlk defa Marunîlere Dürzîlerle aynı statüyü veren ve yönetimde ve orduda onları önemli mevkilere getiren II. Fahreddin'in emirliği esnasında, Lübnan'ın Batıyla hem ticari hem de dini münasebetleri açık bir biçimde gelişmiş, misyonerlik faaliyetleri ile yeni kiliselerin inşası hız kazanmıştır.¹⁵

Fahreddin'in liderliğindeki Lübnanlı Dürzî ve Marunî güçleri Lübnan Dağı'nın özerkliğini Osmanlıya rağmen genişletmiş, 1600'lerin başında kendi otoritesini güneyde Tabariye Gölü'ne, kuzeyde de Trablus'a kadar yaymıştır. 1605 yılında Halep Valiliğini elinde tutan Canpolat ailesinin bağımsızlığını destekleyen Fahreddin Maan, 1607 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Canpolat'ların egemenliğine son vermesi üzerine, kendilerini Lübnan'a davet etmiştir. Günümüzde Lübnan Dürzî toplumunun liderliğini yapan Velid Canpolat da bu ailedendir.

Fahreddin Maan'ın faaliyetlerini sonlandırmak isteyen Osmanlı İmparatorluğu Canpolat'ların ardından Lübnan Dağına da askeri bir harekât düzenleme kararı almıştır. Ancak, iki taraf arasındaki gerginlik, Fahreddin Maan'ın sürgüne gitmeyi kabul etmesiyle çözümlenmiştir. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu da Maan ailesinin Sancak Beyliğini elinde tutmasına razı olmuştur. Ancak yedi yıl sonra Fahreddin Maan'ın kendi kararıyla sürgünden geri dönmesi ile sorunlar tekrar başlamıştır. Avrupalı devletlerin askeri ve ekonomik desteği ile Dürzî sancağının topraklarını tekrar genişletmeye çalışması üzerine İstanbul, soruna kesin çözüm bulmak amacıyla Fahreddin Maan'ı Lübnan politikasından tasfiye etmek için askeri yöntemlere başvurma kararı aldı. Maan aldığı dış destekler sayesinde yaklaşık 100 bin kişilik bir ordu kurmuştur. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun baskıları sonucu Fahreddin Maan 1633'te yakalanıp İstanbul'a getirilmiş ve Dürzî aşiretlerinin muhalefetine rağmen, iki yıl sonra üç oğlu ile birlikte idam edilmiştir.¹⁶

Dürzîlerin ileri gelen aileleri arasında sayılan Şihâbiler,1635yılında IV. Murat'ın Maan sülalesinden II. Fahreddin'i idam ettirmesi sonrası Dürzîleri idare etme olanağını kazanmışlardır. 1697 yılında elde edilen bu olanak resmîyet kazanmış, Maan sülalesinin son prensi de vefat edince yerine getirilebilecek bir halef olmadığından Dürzî şeyhleri Beşir Şihab'ın Dürzîleri idare etmesini onaylamışlardır. Beşir Şihab vefat edince yerine oğlu Haydar getirilmiştir. Şihabilerin idare etme hakkını kazanmaları nedeniyle Yamanî sülalesi isyan çıkarmış, çıkan isyan 1711 senesinde Ayn Dara civarında Haydar'ın yönetimindeki Şihabiler aracılığıyla bozguna uğratılmış ve Yamani sülalesi Suriye'den ayrılarak göçe zorlanmışlardır. Haydar, bu süreçten itibaren Lübnan civarında bir Dürzî ayrıcalıklı zümre oluşturma gayreti içine de girmiş ve bu çabasında da başarı elde etmiştir. Haydar'ın vefatından sonra yönetime oğlu Mülhim geçmiştir. Mülhim, özellikle yakın civarlarda Şihabilerin kudretini arttırmak için büyük mücadeleye girişerek bu mücadelenin neticesinde 1748 yılında tarım alanında oldukça zengin Bekaa ve çevresini ele geçirmiştir. Mülhim

¹⁴ İrfan C. Acar, *a.g.e.*, s.7.

¹⁵ Zahide Tuba Kor, *a.g.e.*, s.28.

¹⁶ Veysel Ayhan-Özlem Tür, *a.g.e.*, s.32.

bu durumla sınırlı kalmayarak Şam'da bir isyanın vuku bulmasını destekleyerek Osmanlı Devleti'nin Beyrut'u kendi idaresine almayı başarmıştır. 1754 tarihinde Mühlhim, yerini bizzat kendi rızası ile kardeşi Mansur'a vermiştir. Mansur zamanında Dürzîlerin idari hâkimiyetlerinde iç çatışmalar meydana gelmiştir. Mansur'dan sonra başa geçen oğlu Yusuf ise ortaya çıkan iç çatışmaları engellemiş ve Trablus-Şam'dan Sidon'a kadar içine alan bir bölgeyi kendi hâkimiyetine katmıştır. Yusuf'un ölümünün ardından yönetime önce II. Beşir, akabinde de Hristiyan bir Marunî olan III. Beşir geçmiştir.¹⁷

1.2. Marunî Hristiyan Emirlikler Dönemi ve Lübnan

Marunîler Lübnan'daki en kalabalık Hristiyan topluluk olarak bilinmekle birlikte aynı zamanda Ortadoğu'da bulunan en güçlü Hristiyan nüfusun ve eski zamanda günümüz Türkiye'sinde yaşamış olan Saint John Maroun'un takipçileridir. Bizanslıların 5.yüzyıldaki tahakkümlerinden ötürü Anadolu'dan ayrılarak Lübnan'ın Kuzeyinde yer alan dağlarına iskân eden Marunîler sonraki süreçte tüm Lübnan bölgesine yayılmışlardır. Hristiyan Ortodoks Kilisesine bağlı olan bu toplum sonraki süreçlerde Haçlı istilaları ile karşı karşıya kalan coğrafyada Haçlı askerlerinin haberleşme ve donanım gibi gereksinimlerini tedarik etmiş ve bu anlamda Roma ile ilk resmi münasebetler 1182 yılında kurulmuştur. Bir çeşit Doğu kilisesi sayılan Marunî Kilisesi 8. yüzyılın başlarına kadar Hristiyan ilahiyatında İsa'da sadece tek bir ilahi irade olduğunu savunan doktrinini korumuşlardı. Fakat 12.asırda Haçlı Seferleriyle birlikte Roma Katolik Doktrinini kabullenmişler ve 18.asrın başlarına doğru Vatikan ile kuşkusuz Papalıkla münasebetlerini açıklayan bir sözleşme imzalamışlardır.¹⁸

Osmanlı yönetiminin egemen olduğu dönemlerde millet sistemi içinde örgütlenmiş bulunan dinsel topluluklar belirli bir barış ortamı içinde yaşamayı başarmışlardır. Fakat Osmanlı denetiminin yavaş yavaş zayıflaması, 17. yüzyıldan sonra Hristiyan Marunî nüfusunun artması ve bu artan nüfusun ülkenin kuzeyinden güneyine göç etmesi, bunlarla yönetici Dürzî eliti arasında dönemsel çatışmalara yol açmıştır.¹⁹

18. yüzyıla doğru gidildikçe Lübnan'daki klasik Dürzî nüfuzu gittikçe azalmıştır. Dürzî aileler içinde durulmayan iç çekişmeler gerek nüfus olarak gerekse de ekonomik açıdan Dürzîlere ağır kayıplar vermişti. Dürzîler arasındaki bu iç çekişmeler ve tek bir güçlü aile çemberinde beraberlik sağlayamamaları giderek zayıflamalarına neden olmuştur. Bu devirdeki asıl çekişme, Canpolat ailesi ile diğer Dürzî ailelerin yapısında toplandığı "Yazbaki Grubu" içinde cereyan etmiştir.²⁰

Cebel-i Lübnan yönetiminde Hristiyan Şihabiler dönemi, 1770'te Şihab ailesinden Yusuf'un emirliğe geçmesiyle başlamıştır. II. Beşir'in 1788'den 1840 yılına kadar devam eden emirlik dönemi, Hristiyanların gücünün artmasında önemli bir etken olmuştur. Zira kendisi de Marunîliğe geçen II. Beşir, Canpolat'lar dışındaki zengin ve güçlü Dürzî ailelerin malları ile ayrıcalıklarını ellerinden almış, liderlerini sürgüne göndermiştir. Öte yandan Marunî ailelerin Ortadoğu ile Avrupa'ya kadar uzanan ipek ticaretini kendi ellerinde tutarak varlıklı olmaları, Suriye'den gelen Rum Katolik ailelerle uyuşmaları ve özellikle 1799 yılındaki Napolyon Bonapart'ın Mısır ve Suriye seferinin ardından Fransa ile geliştirdikleri yakın ilişkiler, ayrıca 1831 tarihinde Mısır Valisi olarak görev yapan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Lübnan topraklarını fethetmesi ve burada

¹⁷ Ira M. Lapidus, *İslâm Toplumları Tarihi: 19.Yy'dan Günümüze*, (Çev: Yasin Aktay-Mevlûde Ayyıldızoğlu Aktay), Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 134.

¹⁸ Mesut Şöhret, "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi: Lübnan Modeli", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1, Çorum, Haziran 2012, s.98.

¹⁹ Oral Sander, "Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:37, Sayı:3, Ankara, 1982, s.223.

²⁰ İrfan C. Acar, *a.g.e.*, s.7-8.

Osmanlı'ya yakın duran Dürzî'lere karşı Marunîleri kayıran bir siyaset izlemesi, çevredeki güç istikrarının Marunîler yararına değişmesinin nedenlerinden birkaçıdır.²¹

Cebel-i Lübnan'daki sosyo-ekonomik ve mezhepsel temelli çatışma atmosferi Mısır ve Suriye işgalinin ortaya çıkardığı dönüşümün doğrudan bir sonucudur. Bu çatışmacı ortam Osmanlı Devleti'nin geleneksel idari yönetim sisteminin yerine farklı mezheplerin temsil edildiği yeni idari yönetim biçimlerinin tecrübe edilmesine yol açtı. Bu bağlamda 19. yüzyılın başından itibaren uygulanmaya çalışılan mezhebe dayalı idari yönetim biçimleri, 20. yy.daki profesyonel sisteminin de kökenlerini teşkil etti.²² Ayrıca Marunîler, Lübnan'ı Suriye ve Arap dünyasının geri kalanından ayıran ulusal kimliklerini belirlemişlerdir.²³

Batılı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflama süreçlerinde azınlıklar aşırı bir şekilde kullanılmıştır. Bu açıdan Doğu Akdeniz'in önemli bir ticaret merkezi olan Lübnan toprakları, 19. yüzyıldan beri Fransız ve İngilizlerin emperyalist çekişmesine ön ayak olmuş, Fransızlar özellikle kendileri gibi Katolik olan Marunîleri, İngilizler ise Uzakdoğu sömürgeleri ile bağlantılarını devam ettirebilmek için bir yandan Protestanlığı teşkilatlandırmaya çalışırken diğer yandan da Dürzîleri desteklemişlerdir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan itibaren Osmanlı'nın Ortodoks tebaasını yanına çekmeye çalışan Ruslar da Rum Ortodoksların hamiliğini üstlenmiştir.

Cebel-i Lübnan'daki siyasi dengeleri temelinden sarsan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın 1840'ta Suriye ve Lübnan'dan çekilmek zorunda kalmasından sonra Batılı egemenlerin bölgedeki yükselen etkinlikleri, var olan statüyü Hristiyan azınlıklar yararına daha da zayıflatmıştır. Avrupalı nüfuzun körüklediği mezhep karşıtlığı ve bu mezhepler arasındaki birbirlerine karşı silahlandırmaları, zaten iktisadi ve siyasi nedenlerle var olan anlaşmazlıklarla birleşince, Dürzîler ile Marunîler arasında 1841, 1845 ve 1860 yıllarında hem can hem de büyük mal zayıatlarının olduğu silahlı çarpışmalar yaşanmıştır. Bu iç çatışmaların akabinde mevcut sorunları çözebilmek için dış baskılarla çeşitli idari düzenlemelere gidilmiştir.²⁴

Batılı devletlerle ilerlettikleri ticari, dini ve kültürel münasebetler sonucunda Marunîler, Lübnan dâhilindeki nüfuzunu yaşatılabilir biçimde artırmış, böylelikle 18. ve 19. yüzyıllarda Dürzî egemenliği git gide Marunîlerin eline geçmiştir. 20. yüzyıla beraber, Marunîler ekonomik ve siyasi açıdan kuvvetlenerek, bölgenin en etkin mezhebi pozisyonuna gelmiştir. Dürzîlerin nüfuzu zayıflayarak, Müslüman halk içerisinde Sünni kesimler güçlenmişlerdir.²⁵

2. Lübnan'da Yeni Siyasi Yapı ve Mutasarrıflık Dönemi

18. ve 19. yüzyıllarda Lübnan'da bulunan iki güçlü topluluk "Marunî" ve "Dürzî" varlığı nedeniyle Osmanlılar Emirlik sistemini değiştirerek ülkeyi iki farklı yönetime ayırıp Osmanlıya bağlı "iki kaymakamlık" yapısı oluşturmuşlardır. Ancak, bu yeni idari örgütlenme de başarılı olamamış, birbirleri ile ekonomik, siyasi ve askeri bir güç rekabeti içine girmiş olan Dürzîler ile Marunîler arasında iç savaşı andıran bir mücadele cereyan etmiştir. O günün koşullarına uyacak yeni bir siyasi yapı oluşturulması için Fuat Paşa başkanlığında İngiliz, Fransız, Rus, Avusturya ve Prusya temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, siyasi çözüm için aylarca süren toplantılar yapmış, 9 Haziran 1861 tarihinde İtalya'nın da katılımı ile 7 devlet tarafından İstanbul'da bir sözleşme imzalanmıştır.

²¹ Zahide Tuba Kor, *a.g.e.*, s.29-30.

²² RemyLeveau, "France'sArabPolicy", Der: L. Carl Brown, *Diplomacy in TheMiddle East*, I.B. Tauris, 2003, s.3.

²³ Meir Zamir, *From Hegemony to Marginalism: The Maronites of Lebanon, Minorities and the State in the Arap Worlds*, London, 1999, s.112.

²⁴ Zahide Tuba Kor, *a.g.e.*, s.29-30.

²⁵ Ahmet Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, Elâzığ, 2008, s.14.

İmzalanan bu sözleşmeye istinaden Lübnan, kendi toprakları içinde yer alan Beyrut, Sayda, Trablus-Şam ve Bekaa olarak 4 farklı coğrafyaya ayrılmıştır. Lübnan, onay veren devletlerin de isteği doğrultusunda Osmanlı İmparatorunun seçeceği ve “Mutasarrıf” adı konulan Osmanlı yurttışı bir Hıristiyan-Katolik aracılığıyla yönetilecektir. Mutasarrıfın emrinde yine din esasına dayalı 4 Marunî, 3 Dürzî, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii’den meydana gelecek 12 kişilik bir kurul olacaktır. Lübnan, idari açısından da 7 kaymakamlığa, onun dışında ilçeler ve akabinde köylere ayrılıyordu. Ayrıca her köy kendisini idare edebilecek bir köy şeyhi seçecek, köylerdeki bu şeyhler de 12 kişilik kurulun seçilmesinde oy kullanacaklardır. Böylelikle Lübnan’daki çifte kaymakamlık dönemi sona ermiş, bu kez ülkedeki diğer dini grupların da dâhil edildiği ve yine din ve mezhep esasına göre siyasal iktidara katılmayı öngören bir idari yapı kurulmuştur.

1861 yılında Mutasarrıflığa ilk olarak İstanbul Ermeni Katoliklerinden Davud Efendi atanmıştır. Davud Efendi, Baabda’daki köşke yerleşerek iki Fransız subayı gözetimindeki jandarma birliklerini kurup bir de gazete yayınlamaya başlamıştır. Mutasarrıflık dönemindeki mezhepler arası ilişkilerde nispeten düzelme ve yumuşama havası görülmüştür. Birçok yeni medreseler ve okullar açılırken, her mezhepten kişilere önemli görev ve mevkiler verilmiştir.²⁶

Lübnan’da 1861 tarihinde ortaya çıkan Mutasarrıflık yönetimi döneminin en mühim özelliği hızlı bir ekonomik, kültürel ve sosyal büyümenin kendisini belirtmesi olmuştur. İç çatışmalar ve meseleler azaltılarak ülkenin özellikle Avrupa ile olan ilişkileri arttırıldı. Bilhassa tarım, ülkenin inşası ve eğitim alanında gelişmeler sağlanmıştır.²⁷

1861 yılında üç yıllık deneme süresi için atanan Davud Paşa, 1864’de tekrar düzeltilen nizamnameyle beraber görevinde kalmaya devam etmiş fakat Paşa’nın Cebel-i Lübnan’daki iç çarpışmalarla dışarıdan gelen girişimleri dengeleyememesi istifasına sebep olmuştur. Davud Paşa’nın istifasından sonra göreve getirilen Halepli Rum Katolik Nasri Franko Paşa (1868-1873) Davud Paşa’nın tersine Marunîler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü göreve geçince iç yönetimin dengesi için önceliğinin Fransa Devletiyle iyi ilişkiler kurmak olduğunu anlamış, bu sebeple de konsolosla yakın temaslar sarf etme çabası içinde olmuştu. Seçilmiş üçüncü mutasarrıf Rüstem Paşa’nın İtalyan uyruklu bir Katolik olup, İngiltere’ye taraf olması ise Fransa hükümetiyle sarsıntılı bir temasa girmesine, dolayısıyla da Marunîlerle arasında engel örülmesinin önüne geçememiştir.²⁸

Osmanlı idaresine karşı yükselmeye başlayan Arap milliyetçilik düşüncesinin en mühim şehirlerden birisi de şüphesiz Beyrut’tur. Arap coğrafyasında ilk basılı gazeteler Beyrut’ta çıkarılmıştır. Lübnan’ın ilk gazetesi olma özelliğini elinde tutan “Hadikatü’l-Ahbar” Halil Huri aracılığıyla 1858 yılında yayımlanmıştır. Beyrut, bu açıdan Arap milliyetçiliğini sembolize eden ve bağımsız hareketinin ilk önemli şehri olma özelliğini taşımaktadır.²⁹

XIX. yüzyılın sonlarında Lübnan Hıristiyanları Arap milliyetçiliği düşüncesini, Pan-İslamizm fikrini reddederek Suriye ile Lübnan bölgesinde yaşayan tüm Hıristiyan ve Müslüman toplumun toplu bir şekilde Osmanlı yönetimine baş kaldırmak olarak yorumlamışlardır. O zamanki amaçları da bu milliyetçilik yorumuyla Suriye ve Lübnan’daki farklı din ve mezhepleri Osmanlılara karşı birleştirmektir. Dönemin Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit bu gelişmelerden haberdar olarak, Orta Doğu’daki Müslüman toplumlar ile daha sıkı ilişkiler kurmuş ve onlara bazı haklar sağlamıştır. Bu arada, Pan-İslamizm fikrinin de canlı tutulmasıyla Hıristiyanların geliştirdiği Arap

²⁶ İrfan C. Acar, *a.g.e.*, s.18-19.

²⁷ Helena Cobban, *The Making of Modern Lebanon*, London, 1985, s.50-51.

²⁸ Tuba Yıldız, “İşkodralı Vasa Paşa’nın Cebel-İ Lübnan’da Reform Politikaları (1883-1892)” *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:4, Edirne, 2019, s.9

²⁹ Selçuk Günay, “II. Abdülhamid Döneminde Suriye ve Lübnan’da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı 28, Ankara, 1987, s.89.

milliyetçiliği fikri 19. yüzyıl sonlarında Suriye ve Lübnan Müslümanlarından fazlaca bir destek görmemiştir.

1908-1909 yıllarını takip eden dönemde, Arap milliyetçiliği düşüncesinin Orta Doğu'da yaşayan Müslüman halk içinde de yaygınlık göstermesi bölgedeki siyasi tekâmülleri tabandan etkilemiştir. Hıristiyan ayrılık düşüncesi olarak baş gösteren bu milliyetçilik düşüncesi sonradan Arapların Osmanlı İmparatorluğu yönetimine karşı baş kaldırmak olarak biçimlenmektedir. Bu akım, kısa zamanda Arapça dilinin konuşulduğu bütün Orta Doğu ülkelerinde filizlenmiş ve taraftar bulmuştur. Suriye'deki Hıristiyanların bu akımı desteklemesine karşılık hareketin Lübnan'da Müslümanların öncülüğünde gelişen ve bir Müslüman milliyetçiliği gibi görünen yönü nedeniyle Lübnan Hıristiyanları Müslümanlarla iş birliği yapmaktan kuşkulanmışlardır.³⁰

İngilizlerin Arap milliyetçiliğini desteklemeleri doğrultusundaki çalışmaları hakkında 23 Mayıs 1913 tarihli bir belgede İngilizlerin Suriye'deki faaliyetlerini çoğalttıkları, Arap halifeliğini canlandırmak için kurulmuş olan cemiyetleri destekledikleri ve Londra'da bu amaca hizmet eden bir gazete kuracakları gibi bilgilerin olması, Arapları kışkırtmak yönündeki İngilizlerin faaliyetlerini gözler önüne sermektedir. İngiltere 1. Dünya Harbi sırasında Arapları kışkırtma faaliyetlerini doruk noktasına ulaştırmıştır. İngiltere, Araplara uçaklarla dağıttığı beyannamelerde, onlarla olan dostluklarını ifade etmeye çalışmış ve eskilere dayanan bu karşılıklı dostluğun Arapların kendilerine karşı düşmanca tavır göstermelerinden vazgeçmeleri durumunda devam edeceği vaadinde bulunmuştur. İngilizlerin bu tür faaliyetleri neticesinde Arap bağımsızlık çalışması fikri önceleri aydın tabaka arasında yaygın iken yavaş yavaş halk tabakalarına da sıçramıştır.³¹

II. Abdülhamid ülkenin tüm engelleyici çalışmalarına rağmen Arap ayrılıkçılığının yayılmasını net bir şekilde önleyememişse de belli bir düzeyde tutmaya başarılı olabilmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nde Jön-Türk hareketlerinin yayılmasına paralel olarak gelişen Arap milliyetçi hareketinin gelişmesinin önünü de bir türlü kesememiştir. Hakikaten II. Meşrutiyetin ilanından sonra Arap ayrılıkçılarının farklı gereçlerle nüfuzlarını sergilemeleri bunun ispatıdır.³²

Lübnan bu doğrultuda sosyo-ekonomik unsurun getirmiş olduğu bir çağdaşlaşma dönemine girerken diğer taraftan çelişkili bir şekilde dinsel aidyetler çerçevesinde işleyen çok çeşitli bir toplum varlığını sürdürmekteydi. Bu vaziyet 20. yüzyılda meydana gelebilecek Lübnan'ın hem siyasi hem de coğrafi yayılmasına orantılı bir şekilde meydana gelecek dinsel gruplar içerisindeki meselelerinde net bir şekilde belirtisiydi.³³

Fransızların Arap milliyetçilerine olan destekleri sebebiyle Arap milliyetçisi liderler Fransızlar ile ilişki içerisine girmişlerdir. Özellikle Şam ve Beyrut Fransız Konsolosluğu yakın ilişkileri organize etmişlerdir. Fransız taraftarları, Cebel-i Lübnanlıların Beyrut'a saldıracakları ve Fransızlarında şehri işgal edecekleri haberlerini sık sık dillendiriyorlardı. 1913 yılının mart ayında da Fransa'nın, Suriye'ye 30 bin asker yollayacağı haberleri çıkarılmıştır. Özellikle bu tür haberleri Hıristiyan kesim yaymıştır. Bu tür haberlerle bölgede karışıklık çıkarılması sağlanmaya çalışıldığı gibi Arap bağımsızlık hareketi yandaşlarına da uygun ortam sağlanmıştır. Bekaa'nın Cebel-i Lübnan'a ilhakı ve Fransızların Suriye'ye asker göndereceği haberlerini ortaya atanlar ile bağımsızlık hareketini destekleyenlerin Fransız okullarında yetişenler olduğunu görmekteyiz. Esasen Fransız eğitim kurumları bu tür hususları aşıl原因 merkezlerdi. Fransızlar Marunîler üzerinde etkili olup, Marunîler Fransızlara büyük sempati duyuyorlardı. Marunîler, Fransızların

³⁰ Adem Şevik, *Orta Doğu'da Lübnan Sorunu*(Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008 s.77-78.

³¹ Ömer Osman Umar, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.76.77.

³² Selçuk Günay, *a.g.m.*, s.108.

³³ Gökhan Erdem, "Lübnan'da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: EMEL'den Hizbullah'a", *The Turkish Year book of International Relations*, Volume:49, Ankara, 2018, s.26.

Suriye ve Lübnan'daki destekleyicileriydi. Bu sebeple Marunî Arap milliyetçileri Fransız taraftarındaydılar.³⁴

Marunîler başlangıçta Hristiyan milliyetçiliği düşüncesini geliştirseler de yalnız başlarına egemenliğe erişemeyeceklerinin bilinciyle Müslüman toplumları da kendilerine doğru çekmek için Arap milliyetçiliği tezine dönmüşlerdir. Bu tez ilk başlarda II. Abdülhamid'in Pan-İslamizm politikası doğrultusunda pek rağbet görmemiş olsa da İttihad ve Terakki idaresinin Türk milliyetçiliğine yaslanan politikası, bölge insanlarının Arap milliyetçiliğine doğru yol almasını hızlandırmıştır.

Müşterek Arap milliyetçiliği ifadesine karşın Müslümanların ve Hristiyanların istekleri farklılık gösteriyordu. Çünkü Müslümanlar Osmanlı İmparatorluğundan kopmak için değil daha fazla hakka ve bağımsızlığa sahip olmak için gayret sarf ederken, bilhassa Marunîli Hristiyan topluluklar Fransa'nın Suriye ve Lübnan bölgelerini işgal etmesini ve kendi boyundurukları altına almasını arzu ediyorlardı. İngilizler ile 1916 Mayıs ayında imzaladıkları gizli Sykes-Picot sözleşmesi uyarınca Fransızlar, I. Dünya Harbi'nin sonuna doğru Biladü's-Şam topraklarına girmişler ve 11 Ekim 1918'de Beyrut'un idari yönetimini devralmalarıyla fiilen Fransız işgali başlamıştır. 1919 Paris Barış Konferansı'nda, işgal edilen eski Osmanlı topraklarında bağımsızlığa hazırlık mahiyetinde Milletler Cemiyeti Misakı çerçevesinde manda rejimi kabul edilmiştir. 1920'nin 19-26 Nisan'ında gerçekleşen San Remo Konferansı'nda da bölge için işgal kararı verilmiştir.³⁵ 1 Eylül 1920'de Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiseri General Henri Gouraud, 'Büyük Lübnan'ın' bağımsızlığa doğru gittiğini ilan etti.³⁶ Bu bölgede üç ayrı işgal bölgesi teşkil edilerek; Filistin ve Irak İngilizlere, Lübnan ve Suriye Fransızlara terk edilmiş, doğudaki topraklar ise Arap bölgesi olarak kabul edilmiştir.³⁷

Mütareke senelerinde Dürzîler, genel olarak Fransa'ya taraftar olmamakla beraber aralarında tam bir ittifak mevcut değildi. Cebel'de, Fâris el atraş başta olmak üzere birçok dini reis Fransa'yı, Süveyda Atraşileri ise İngiltere'yi desteklemişlerdir. Yapılan referandum sonucunda çoğunluk Fransız mandasını tercih etti. Bunun neticesinde 4 Mart 1921 yılında Fransız delegesi ile Selim el atraş liderliğindeki Dürzîler arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre, Cebelü'd-Dürûz için bir emirlik kurulacak, bu emirlik meşrutî bir hükümeti içerecek ve Fransa mandası altında "idari bir ekonomi"ye haiz olacaktı. Fransa ise kontrolü emîrin yanına tayin edeceği bir "Fransız İdari Müşaviri" vasıtasıyla yapacak ve Cebelü Havran'da bir garnizon bulundurma hakkına haiz olacaktı.³⁸

Fransa, Milletler Cemiyeti anlaşmasının 22. maddesini esas alarak Suriye ve Lübnan'da manda yönetimini oluşturmuştur. Fransa'nın Suriye üzerindeki iddiaları ise daha çok dini, ekonomik ve stratejik çıkarların bir karışımına dayanıyordu. Levent bölgesindeki Hristiyanların bilhassa Cebeli Lübnan'daki Marunîlerin koruyuculuğunu üstlenmiş olan Fransa, bölgede uzun zamandan beri devam eden dinsel ve eğitimsel faaliyetlerini sürdürmenin kendileri açısından bir görev olduğunun düşüncesine hâkimdi.³⁹

SONUÇ

Lübnan etnik köken ve dil açısından karışık bir yapıda olup, Arap olmayan azınlık milletler de ülkeye adapte olmuş durumdadırlar. Ülkede farklı dillerde eğitim ve kültürel haklar gibi siyasi hâkimiyete yönelmiş yaygın bir istekten bahsetmek oldukça zordur. Lübnan'daki siyasi etkenin asıl sorunu, farklı bir kimlik oluşumunun çok çok üzerinde bir üst Lübnan hüviyetine yönelik herhangi

³⁴ Ömer Osman Umar, *a.g.e.*, s.79-80.

³⁵ Zahide Tuba Kor, *a.g.e.*, s.33-34.

³⁶ Bassel F. Salloukh, *The Art of the Impossible: The Foreign Policy of Lebanon*, Newyork, 2009, s.284.

³⁷ George Kirk, *A Short History of the Middle East*, London, 1952, s.162.

³⁸ Aytakin Şenzeybek, "Başlangıçtan Günümüze Dürzîlik", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:31, Konya, 2011, s.194.

³⁹ William L. Cleveland – Martin Bunton, *A History of The Modern Middle East*, Westview Press, 2009, s. 218.

bir siyasî bütünleşmenin ortaya çıkmamasıdır. Dinsel veya mezhepsel talepler hususunda gerçek bir toplumsal çekişmenin meydana gelmediği Lübnan'da, dini ayırımların siyasî temsil sahasında farklılık yaratması, ekonomik ve sosyal gibi diğer taleplerin bu çizgiler üzerinde izah edilmesi neticesini doğurmakta ve dolayısıyla da bir milletin temel görüşünün gelişimini de engellemiş olmaktadır.

Lübnan'daki din etmenine dayalı bölünme özellikle Marunî ve Dürzîler arasındaki iç çatışmaların temellerinden birini oluşturduğunu açıkça ifade edebiliriz. Lübnan'da bir 'Lübnanlı' üst kimlik arayışı yeteri kadar gelişmemiş ve Lübnanlılar her şeyden evvel sahibi oldukları din ve mezhepleri ile yöneticilerine sadık kalmışlardır. Esasında dinsel açıdan yaşanan bölünme Hıristiyanlık ve Müslümanlık adı altında iki farklı gruba ayrılmış olmakla beraber, her iki grup içindeki mezhepler arası çekişmeyi de unutmamak lazım. Hıristiyan kesimde tarihsel bir ilerlemenin neticesi olarak Marunîler her zaman için daha kuvvetli ve öncü mezhep durumunda olmuş fakat Müslüman mezhepler içerisinde XIX. ve XX. yüzyıllarda sayı ve güç açısından kalıcı değişiklikler ortaya çıkmıştır. XX. yüzyıla varıncaya kadar ki süreçte dağlık Lübnan'ın hâkim topluluğu Dürzîler, askerî açıdan aktif olmuş fakat XX. yüzyılda Sünni kesimler siyasî yönetimde Marunîlerden sonra en kazançlı mezhep durumuna ulaşmış, buna istinaden bilhassa son dönemlerde nüfus olarak sayıları hızla artmakta olan Şiiiler güçlü milis birliklerinin de tesiriyle Müslüman kanatta en prestijli topluluk haline gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- ACAR, İrfan C., *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, 1989
- AYHAN, Veysel- TÜR Özlem, *Lübnan Savaşı, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler*, Bursa, 2009
- BAĞLIOĞLU, Ahmet, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, Elâzığ, 2008
- CLEVELAND, William L. – BUNTON, Martin, *A History of The Modern Middle East*, Westview Press, 2009
- COBBAN Helena, *The Making of Modern Lebanon*, London, 1985
- ERDEM, Gökhan, "Lübnan'da Şii Siyasî Hareketin Evrimi: EMEL'den Hizbullah'a", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume:49, Ankara, 2018
- GÜNAY, Selçuk, "II. Abdulhamid Döneminde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 17, Sayı 28, Ankara, 1987
- IŞIK, Ramazan, "Marunîleri Memlukler Döneminde Fransisken Misyoner Rahiplerin Katolikleştirme Faaliyetleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt IX, Sayı 1, Sivas, Haziran 2005
- KIRK, George, *A Short History of the Middle East*, London, 1952
- KOR, Zahide Tuba, *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*, İstanbul, 2009
- KUŞÇU, Ayşe D., "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, 2006
- LAPİDUS, Ira M., *İslâm Toplulukları Tarihi: 19.Yy'dan Günümüze*, Çev: Yasin Aktay-Mevlüde Ayyıldızoğlu Aktay, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- LEVEAU, Remy: "France's Arab Policy", Der: L. Carl Brown, *Diplomacy in The Middle East*, I.B. Tauris, 2003
- ÖZEY, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu 'Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar'*, İstanbul, 2004
- SALLOUKH, Bassel F., *The Art of the Impossible: The Foreign Policy of Lebanon*, Newyork, 2009

Osmanlı Yönetiminden Fransız Manda İdaresine Kadar Lübnanda Dürzî-Marunî Mücadelesi

- SANDER, Oral, “Lübnan’daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:37, Sayı:3, Ankara, 1982
- SEVİK, Adem, *Orta Doğu’da Lübnan Sorunu* (Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008
- ŞENZEYBEK, Aytekin, “Başlangıçtan Günümüze Dürzîlik”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:31, Konya, 2011
- ŞÖHRET, Mesut, “Ulus Devletsiz Devlet Sistemi: Lübnan Modeli”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1, Çorum, Haziran 2012
- UMAR, Ömer Osman, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004
- YILDIZ, Tuba, “İşkodralı Vasa Paşa’nın Cebel-i Lübnan’da Reform Politikaları (1883-1892)” *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:4, Edirne, 2019
- YURTSAL, Kenan, *Büyük Ortadoğu’da Küçük Ortadoğu: Lübnan* (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006
- ZAMIR Meir, *From Hegemony to Marginalism: The Maronites of Lebanon, Minorities and the State in the Arab World*, London, 1999.

